

ГОДИШНИК НА СОФИЙСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“

ФАКУЛТЕТ ПО КЛАСИЧЕСКИ И НОВИ ФИЛОЛОГИИ

Том 107

ANNUAL OF SOFIA UNIVERSITY “ST. KLIMENT OHRIDSKI”

FACULTY OF CLASSICAL AND MODERN PHILOLOGY

Volume 107

СЕМАНТИКА НА МЕДИАЛНО-ПАСИВНИТЕ ФОРМИ НА НЕАКУЗАТИВНО-КАУЗАТИВНИТЕ АМБИТРАНЗИТИВИ В НОВОГРЪЦКИЯ ЕЗИК

БОРИС ВУНЧЕВ¹

Катедра по класическа филология

Борис Вунчев. СЕМАНТИКА НА МЕДИАЛНО-ПАСИВНИТЕ ФОРМИ НА НЕАКУЗАТИВНО-КАУЗАТИВНИТЕ АМБИТРАНЗИТИВИ В НОВОГРЪЦКИЯ ЕЗИК

Целта на студията е да изследва наличието и залоговата семантика на медиално-пасивните форми на корпус от неакузативно-каузативни амбитранзитиви (неергативи), класифицирани в седем групи според установената семантика на изследваните глаголни форми.

Ключови думи: диатеза (семантичен залог), ергатив, залог, неакузативно-каузативни амбитранзитиви, пасив, активни глаголни форми, медиално-пасивни глаголни форми

Boris Vounchev. SEMANTICS OF THE MEDIO-PASSIVE FORMS OF THE UNACCUSATIVE-CAUSATIVE AMBITRANSITIVES IN MODERN GREEK

The aim of this paper is to examine the existence and to analyze the voice semantics of the medio-passive forms in a corpus of unaccusative-causative ambitransitives (unergatives). The verbs under study are divided in seven groups according to the existence of medio-passive forms and their semantics.

Key words: Modern Greek, voice, diathesis, ergative, unaccusative-causative ambitransitives, passive voice, active verb forms, mediopassive verb forms

¹ Борис Вунчев, vounchev@yahoo.com .

I. УВОД

Целта на тази студия е да проследи връзката между ергативната семантика на неакузативно-каузативните амбитранзитиви² в новогръцкия език (нататък НГЕ) и морфологичния им залог, по-специално дали въпросните глаголи притежават медиално-пасивни форми, и ако да – каква е семантиката на тези форми. Изследваме корпус от 119 гръцки глагола – неакузативно-каузативни амбитранзитиви (вж. приложението), които с активната си интранзитивна употреба изразяват ергативност, а с активната си транзитивна употреба изразяват каузативност.

Корпусът глаголи е взет от предишно наше изследване (вж. Вунчев 2013: 90–96, 146–149) с малки промени. Тъй като целта ни е да тестваме именно наличието или не на медиално-пасивни форми и впоследствие – семантиката им, проучихме наличието на медиално-пасивни форми според двата основни тълковни речника на НГЕ и речника на гръцките глаголи на А. Йорданиду³, както и чрез насочено търсене в корпус от гръцки текстове в интернет, включително в електронни корпуси текстове⁴. Под насочено търсене имаме предвид конструиране на вероятна медиално-пасивна форма и търсенето ѝ в корпусите. При установяване на наличието на медиално-пасивна форма тествахме семантиката ѝ в поне десет изказвания, въз основа на различни синтактични особености на изказването и неговия контекст. Така класифицирахме изследваните глаголи в групи според вида залогова семантика на медиално-пасивните форми (вж. IV). Глаголите са преведени на български, като първо се посочва ергативното значение, а за по-голяма прегледност – и каузативното, напр. *ανατρίχιάζω* ‘настръхвам’ (ергативно значение) – ‘карам някого да настръхне’ (каузативно значение). Преводните еквиваленти на български език на изследваните глаголи се отнасят до значението на активните им форми. Както ще видим по-долу, това значение може да съвпада със значението на медиално-пасивните форми, но може и да не съвпада. Различните лексикални значения се отделят едно от друго с точка и запетая. Всички примери на новогръцки се съпровождат от преводни еквиваленти на български. В приложение в края на изследването предлагаме обобщителна таблица на всички изследвани глаголи.

² Вж. Вунчев 2013: 54.

³ Μπαλμπινιώτη, Γ. *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας, 1998; *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη, 1998 (наличен и в електронен вид на интернет адрес: http://www.greek-language.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/index.html, 20.10.2013 г.); Ιορδανίδου, Α. *Τα ρήματα της Νέας Ελληνικής*. Αθήνα: Πατάκη, 1995.

⁴ Напр. корпуса гръцки текстове на Института за обработка на речта (<http://hnc.ilsp.gr/>).

В хода на настоящото изследването установихме, че медиално-пасивните форми на неакузативно-каузативните форми нерядко имат пасивната семантика или изразяват в различни контексти или пасив, или ергатив, затова студията предлага в началото обобщение на по-важните подходи към пасива в научната литература, както и обобщение на особеностите на семантичния залог ергатив⁵.

II. СЪЩНОСТ НА СЕΜΑΝΤИЧΝИЯ ЗΑΛΟΓ ΠΑΣΙΒ

Дефинирането на семантичната функция на пасивните конструкции е доста трудна задача. Основните проблеми произтичат от невъзможността с традиционния подход, описващ пасива като трансформационна, производна структура, произведена от базисна активна транзитивна структура чрез определени процедури, да се обясни същността на пасива като семантичен залог, както и от различни семантични, синтактични, прагматически и пр. особености на пасивните конструкции⁶. Сред тези особености можем индикативно да отбележим:

а) наличието на транзитивни глаголи, които не могат да се пасивизират. К. Зомболу например (Zombolou 2008a: 7) дава за пример глаголи като κλωτσάω ‘ритам’, μεταφράζω ‘превеждам’, φτύνω ‘плюя’, τσιπλάω ‘щипя; кълва’ и др.;

б) въпреки ясното трансформационно правило за произвеждане на пасивните структури от активни, по една или друга причина, огромна част от реализираните в речта пасивни структури въобще не съдържат периферен аргумент (напр. предложна фраза), съответстващ на външния аргумент (реалния агент на действието, вж. и II.3);

в) пасивните структури покриват разнообразни значения, които не произтичат от трансформиране на базисни активни структури, например хаби-туалност, генеричност, фацилитативност⁷.

Разнообразните значения, реализирани от пасивните структури, подкрепят твърдението на Лейкоф, че работата на лингвиста при изследването на пасива е „да пита защо нещо е станало и е станало по този начин, а не както обикновено да пита какво е станало с повърхнинната конфигурация от лексикални единици“⁸. Затова дефинирането, на първо място, на функцията на пасива ще позволи да се установи каква точно семантика влага в тези структури говорещият и защо ги предпочита пред други структури.

⁵ За понятието семантичен залог вж. Вунчев 2013.

⁶ Вж. и Stein 1979.

⁷ Вж. напр. Θεοφανοπούλου-Kovτού 1999: 55; Kemmer 1993: 147–149.

⁸ Lakoff, R. Passive Resistance. – In: *Papers from the Seventh Regional Meeting*. Chicago: Chicago Linguistic Society, 1971, p. 149, цитиран от Филипаки Уорбъртън (Philippaki-Warbuton 1975: 571).

При всяко положение особената семантика на пасива и субективният избор на формата от страна на говорещия (избор именно на пасивна конструкция) са знак, че пасивът представлява самостоятелна функционално-семантична категория, състояща се от определени синтактични конфигурации, която има конкретна функция, реализираща в конкретни изказвания варираща, но сходна семантика.

Преди да изложим възприетата от нас теоретична постановка за функцията на пасивните конструкции и базисната семантика на семантичния залог пасив, ще обобщим основните определения и теории, свързани с въпросната функционално-семантична категория. В това обобщение ще използваме в голяма степен изводите на Г. Щайн (Stein 1979), която предлага подробно обобщение на по-важната научна литература по въпроса към времето на издаването на нейния труд.

II.1. Подход към пасива в традиционните граматики

Подходът към пасива в някои традиционни немски граматики Щайн обобщава така (Stein 1979: 13–19):

A.

1. Субектът е засегнат от действие, извършвано от някой друг.
2. Пасивът отразява перспективата на говорещия към действието.
3. Действието само по себе си е същото, независимо дали е изразено с активна или с пасивна форма. Формата е различна, но не и значението (Von der Gabelenz).

B.

Пасивът се използва:

За да споменава активния субект, който извършва действието.

За да фокусира вниманието върху лицето или обекта, който е цел на действието.

За да причини по-голяма вариация в лингвистичното изразяване и да направи по-гладък стила на дискурса (De Sacy).

B.

Между пасива и пространствените отношения има аналогия. Активното действие кореспондира с посоката „накъде“, а пасивното – с посоката „откъде“. Тази аналогия се базира на идеята, че действието има развитие: субектът напуска себе си и засяга друг обект (Hartung).

II.2. Подход към пасива в трансформационната граматика

Трансформационната граматика и произлезлите от нея актуални лингвистични теории гледат на пасива като на синтактично явление, проявяващо

се между дълбинната и повърхнинната структура. Така теорията за управление и свързване (Government and Binding Theory) вижда в пасива процес на разместване на определени позиции в синтактичната структура и други съпътстващи процедури. С оглед на това пасивните конструкции имат следните характеристики:

а) глаголна форма с пасивна морфема, произведена от глаголна форма с активна морфема;

б) вътрешният аргумент на дълбинната структура се придвижва от обектна в субектна позиция, като получава именителен вместо винителен падеж;

в) външният аргумент опционално може да се появи в повърхнинната структура като косвен аргумент (реализиран напр. от предложна фраза);

г) в пасив външната тематична роля се абсорбира от пасивния суфикс, на който се приписва и винителен падеж⁹.

По подобен начин се разглежда пасивът и от падежната граматика (Case Grammar)¹⁰. Базисният пасив се определя като структура с редуцирана валентност със следните характеристики:

а) дълбинният обект от транзитивната структура се превръща в субект в повърхнинната пасивна структура;

б) дълбинният централен аргумент заема в производната пасивна структура периферна позиция, реализирана с нецентрален падеж, предложна фраза и т.н., като при реализацията на производната структура може да бъде пропуснат, но може и да бъде включен в нея;

в) налично е експлицитно формално маркиране на пасивната конструкция, например чрез глаголен афикс или описателна глаголна конструкция.

Функциите на пасива пък се определят като:

а) фокусирането на вниманието върху дълбинния обект, явяващ се като повърхнинен субект;

б) понижаване на значението на дълбинния транзитивен субект, т.е. говорещият не знае кой е агентът или не желае да го идентифицира;

в) фокусиране върху състоянието, в което се намира новият субект (дълбинният обект) вследствие на действието.

III.3. Подход към пасива в по-новите изследвания

В изследването на пасива след средата на XX в. се забелязва бум, който се отдава на появата на трансформационната граматика (Чомски). Общият белег на голяма част от въпросните изследвания според Щайн¹¹ е, че те гледат на пасива като на формален, а не на семантичен феномен. Пасивът обикновено се разглежда във връзка с други структури.

⁹ Вж. Jaeggli 1986.

¹⁰ Вж. Dixon & Aikhenvald 2000: 7–8.

¹¹ Stein 1979: 20.

В по-новите изследвания върху пасива се сблъскват две противоположни позиции: според едната между пасивни и активни изречения няма разлика, а според друга – има. Основната функция на пасива пък се свежда отново до две противоположни тези. Според едната теза пасивът е инверсия на активни конструкции, чиято функция е дефокусирането (детопикализирането) на агента и фокусиране на пациента¹². Гивон¹³ описва тази функция така: в съответното пасивно изказване агентът е тотално детопикализиран, а пациентът става по подразбиране единственият топикализиран елемент. Обратно е становището на лингвистите от Пражката школа, чиято теза също е широко застъпена. Според нея функцията на пасива е да фокусира агента¹⁴. И. Филипаки-Уорбъртън¹⁵ описва тази процедура по следния начин: обектът на съответното активно изказване става тема и се придвижва до първа позиция в изречението като граматичен субект, като по този начин се рематизират агентът или други елементи на изречението.

Свързан с горния въпрос е проблемът за наличието или пропускането на агента в пасивната конструкция чрез включването на предложна фраза (*by*-, *από*- и т.н. фраза) в съответното изказване¹⁶. В огромната част от пасивните конструкции логическият субект не е експлицитно изразен¹⁷. Когато той е експлицитно изразен, обикновено има неконкретна референция, съответно е в множествено число или се изразява със събирателно съществително, или се отнася до някаква абстрактна сила (власт например)¹⁸. Това дава основание на някои лингвисти¹⁹ да считат за единствен определен аргумент в пасивните конструкции логическия обект. Логическият субект се възприема като опционален елемент поради факта, че няма синтактично правило, което да налага задължителното му наличие²⁰. Така пропускането му може да се дължи на това, че той не е известен, или е очевиден и говорещият не желае да повтаря вече известна информация, или обратното, говорещият избира да не го изрази експлицитно, тъй като споменаването се смята за непрестиж-

¹² Вж. Halliday 1968: 205; Giannakopoulou 2004: 112–113, наред с много други.

¹³ Givon 2006: 337.

¹⁴ Вж. Stein 1979: 124; Giannakopoulou 2004: 115.

¹⁵ Philippaki-Warbuton 1975: 566–568.

¹⁶ Зомболу (Zombolou 2008a: 8–9) твърди, че в новогръцки има глаголи, които с пасивно значение допускат *από*-фраза (*μεταφράζω* ‘превждам’, *δίνω* ‘давам’, *ανακοινώνω* ‘съобщавам’ и др.), и такива, които не допускат *από*-фраза (*σφουγγαρίζω* ‘бърша’, *κόβω* ‘режа’, *σαλουνίζω* ‘сапунисвам’ и др.). Това твърдение обаче не се базира нито на посочването на някакво синтактично или селективно ограничение, нито на аргументи, свързани със семантиката на самите глаголи или други лингвистични или екстралингвистични фактори.

¹⁷ За статистически данни вж. Stein 1979: 35, 126.

¹⁸ Вж. Philippaki-Warbuton 1975: 563.

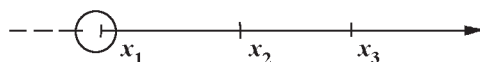
¹⁹ Вж. напр. Langacker & Munro 1975: 820.

²⁰ Giannakopoulou 2004: 113.

но²¹. На тази теза се противопоставя контратезата, че агентът в пасивните конструкции е винаги имплицитно наличен, дори когато говорещият не е способен да го изрази или предпочита да не го изрази²².

II.4. Функция на пасива според Щайн

Щайн ограничава глаголната лексика, участваща в пасивни конструкции, до процесните глаголи (process verbs), водещи до резултат, и до глаголите за действие (action verbs), обособени в групата на т.нар. акционални глаголи (activity verbs). Действието, изразявано от тези глаголи, се представя от Щайн по следния начин:

x_1 = субект, x_2 = пряко допълнение, x_3 = непряко допълнение. Елементите x_1 , x_2 и x_3 са етапите²³, през които действието преминава в своя естествен път.

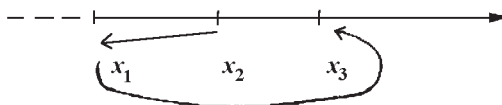
Функцията на пасива се формулира негативно, а именно като представянето на даден резултативен процес като започващ не в x_1 . По този начин, докато нормалният ред на етапите на едно действие са:

x_1 $\rightarrow x_2$ $\rightarrow x_3$,
The boy put the paper into the bag.

едно действие (резултативен процес), започващо в x_2 , има следния вид:

x_2 $\rightarrow x_3$ $\rightarrow x_1$
The paper was put into the bag by the boy.

Придвижването на x_2 в позиция на първи етап се представя графично така:

²¹ Вж. Stein 1979: 123.

²² Вж., наред с други, Zombolou 2008a: 5 и Stein 1979: 127–129, където се дискутират изказвания, в които е невъзможно експлицитното изразяване на агента чрез *by*-фраза.

²³ ‘Stops’ според термина на автора.

Теорията на Щайн показва няколко особено важни аспекта на пасива:

1. Пасивните конструкции индикират инвертиране на „нормалния“, естествен ход на действието.
2. Пасивните конструкции имат ясно изразено резултативно значение.
3. Резултативната им семантика е следствие от субективен избор на говорещия.

II.5. Обобщение на семантиката и функциите на пасива

Въз основа на изложените дотук теории за пасива и базирайки се в голяма степен на модела на Щайн, определяме пасива като произведен семантичен залог, който представя едно насочено действие²⁴ в инвертиран вид, т.е. като споменаващо не в неговото естествено развитие от единия участник (източник на насоченото действие, агент) към другия участник (цел, пациент), а от обратната страна – от неговата крайна точка (пациент) към началната му точка (агент)²⁵. В този смисъл пасивът, както впрочем и останалите производни семантични залози, добавя нова информация в изказването²⁶, реализирайки субективния избор на говорещия да представи насоченото действие в обратна посока на движение, т.е. не накъде отива, а докъде достига²⁷. Така пасивът представлява реализация на един аспектиален по своя характер избор на говорещия²⁸ и има пряко отношение към порцията време, което инвертирано представяното насочено действие заема според субективната гледна точка на говорещия (вж. по-долу).

Базисният семантичен залог, от който се произвежда пасивът, е *акционалната транзитивност*. В логическата структура на тази базисна залогова конфигурация стоят двама участници, свързани с предикативна връзка тип насочено действие. Насоченото действие произтича от единия участник (агент, външен аргумент в съответната дълбинна синтактична структура) и е насочено към другия участник (пациент, вътрешен аргумент в дълбинната структура). Видовете насочено действие, които най-често се представят чрез пасивна „гледна точка“, са следните:

- а) обект, изложен на действие от страна на субекта;

²⁴ За понятията *насочено действие*, *ненасочено действие* и *състояние (приписване)* вж. Halliday 1967. Обобщение на Теорията за транзитивността на Халидей предлагаме във Вунчев 2013: 32–39.

²⁵ Относно значението на термините *външен аргумент* и *вътрешен аргумент (комплемент)*, *агент* и *пациент (експеридент)*, *субект* и *(директен) обект* вж. Вунчев 2013: 45, бел. 32.

²⁶ Добавянето на тази нова информация става именно чрез „превключването“ на фокуса и инвертираното представяне на насоченото действие, вж. също и Stein 1979: 132.

²⁷ Вж. Hartung, W. Die Passivtransformation im Deutschen. – *Studia Grammatica*, 1966, N 1, 90–114, цитиран от Stein 1979: 15.

²⁸ Вж., наред с много други, Stein 1979: 146–147 и Θεοφανοπούλου-Kovτού 1982: 63.

б) деклариране, преценка или споменаване на дадено състояние на обекта;

в) изграден обект²⁹.

Основното условие за пасивизация е възможността на обекта да поеме изцяло влиянието на насоченото действие върху себе си. Следователно възможността за пасивно „гледане“ на дадено насочено действие е тясно свързана с характеристиките на предикативната връзка между двамата участници, като основното изискване е тази връзка да резултира на повърхнинно ниво в изказване с висока транзитивност³⁰. Различните нива на транзитивност, съобразно качествата на субекта, обекта, както и на лексикалното значение на глагола, са обобщени от Nopper & Thompson 1980³¹. Тук само ще подчертаем, че една от основните предпоставки за висока транзитивност са високата засегнатост на обекта и липсата на частично връщане и засягане на самия агент от насоченото действие, на което той е източник³².

В логическата структура на семантичния залог пасив стоят двама участници: единият е преминалият в субектна позиция обект от дълбинната структура и крайна точка (цел) на насоченото действие, а другият е логическият субект (агент, инициатор, източник) на насоченото действие, който може да бъде експлицитно изразен в пасивната конструкция или да не бъде изразен, било защото се подразбира от обстоятелствата около насоченото действие (Ο νέος πρόεδρος του κόμματος *εξελέγη* με μεγάλη *πλειοψηφία* ‘Новият председател на партията *бе избран* с голямо мнозинство’, подразбира се ‘от делегатите на конгреса’), било защото говорещият не желае да го спомене по прагматически съображения (оневиняване, дистанциране, опасност от компрометиране и пр.), било защото е неизвестен. Логическият субект обаче винаги е имплицитно включен в пасивното изказване, тъй като предикатите със значение насочено действие винаги включват в логическата си структура двама участници, реализирани синтактично в дълбинната структура като външен и вътрешен аргумент.

²⁹ Вж. Poutsma, H. *A Grammar of Late Modern English, for the use of continental, especially Dutch, students*. Part. II. The parts of Speech. Section II. The verb and the particles. Groningen: P. Noordhoff, 1926, p. 107 и нататък, цитиран от Stein 1979: 86.

³⁰ Тъй като пасивът изисква предикативната връзка между участниците да е тип насочено действие, транзитивните статални глаголи не могат да се „пасивизират“, понеже състоянието не представляват насочено действие, а приписване и съответната транзитивна релация при статален транзитивен глагол представлява връзка на атрибутиране на определено качество, а не трансфер на насочено действие и засягане на обекта (вж. и Вунчев 2007: 79, 115–116). В общия случай една пасивна конструкция е граматична само ако изказването в пасив би могло да бъде граматичен отговор на въпрос за обекта X на едно действие, от типа „Какво се случи с X?“. ‘X беше изяден.’ е граматично изказване, ‘X беше седян’ е неграматично изказване (Stein 1979: 93).

³¹ Вж. обобщение във Вунчев 2013: 47–51.

³² За т.нар. засегнат агент (affected agent) вж. Naess 2007: 44, 52–77.

Една основна импликация на пасивните конструкции, произтичаща от споменатите горе основни характеристики на пасива, е тяхното резултативно значение³³. Пасивните конструкции акцентират върху случилото се със синтактичния субект, върху ефектите на насоченото действие върху него и дефокусират вниманието от логическия субект, който се пропуска в голяма част от случаите. Тази резултативност на пасивните конструкции, както и „аспектуалният“ избор³⁴ на говорещия да се концентрира в една финална точка от насоченото действие, водят до възприемането на пасивните конструкции като изразяващи моментност, компресираност на насоченото действие до събитие, заемащо точка във времето. Така, дори едно пасивно изказване да изразява насочено действие тип динамичен процес, който предполага развитие във времето и разгръщане в отделни фази, пасивната конструкция го представя във финалната му точка, подчертавайки резултата от действието и оставяйки извън информационния фокус предишните фази на насоченото действие. Тази връзка между пасива и аспектиалността е причината в аспектиалогичните изследвания да се избягват примери с глаголи с медиално-пасивни форми с пасивно значение, тъй като при тях е размита идеята за динамичен процес, достигнал своята естествена, крайна фаза, в която самият процес се изчерпва и прекратява (резултативност), а се подчертава фактът на случване на насоченото действие като осезаем резултат³⁵. Аспектиалната гледна точка на пасива е подобна на тази при вербалните актове: въпреки че всеки вербален акт заема порция време, по-голяма от момент във времето, понеже говоренето изисква време, аспектиалната гледна точка към вербални актове се заключава в представянето им като събития (ситуации, заемащи момент във времето, а не период от време), тъй като говорещият „компресира“ действието и го представя обобщено, като факт³⁶.

Друга важна импликация на пасивните конструкции е свързана с типа събитие, което изразяват. Тъй като предикативната връзка при пасива е насочено действие, събитието, изразявано от пасивните конструкции, се определя като неспонтанно (предизвикано) събитие. В логическата структура на семантичния залог пасив винаги стои логически субект, изразен или не, който насочва действието към обекта (субект в пасивната конструкция). „Пасивното“ събитие не може да се случи на субекта – пациент в дълбинна-

³³ Под резултативно значение имаме предвид подчертаването на факта на случване на дадено събитие спрямо даден референтен момент. Тази функция е много подобна на резултативното значение на перфекта (вж. напр. Psaltou 1991, наред с много други).

³⁴ За връзката между залога и т.нар. лексикален аспект (Aktionsart) вж. Naess 2007: 77–79 и Zombolou 2008b: 3, наред с други.

³⁵ Вж. Вунчев 2007 за подробности около особеностите на основната аспектиална характеристика „моментност“ и специфичните аспектиални характеристики в рамките ѝ, и особено за разликите между „резултативността“ и „егресивността“.

³⁶ Вж. Вунчев 2007: 178, 190–191.

та структура – спонтанно, без външна интервенция, то винаги е инициирано от даден действащ логически субект. Изказванията с пасивно значение не означават самовъзникващи и самоизчерпващи се в даден единичен участник спонтанни събития, а събития, предизвикани от агента чрез възможността му за контрол³⁷ върху насоченото действие и съответно, за засягане на обекта на действието.

III. СЪЩНОСТ НА СЕМАНТИЧНИЯ ЗАЛОГ ЕРГАТИВ

III.1. Определение

Ергативът е базисен (непроизведен) семантичен залог, в чиято логическата структура стои един участник, претърпяващ спонтанно събитие, причинителят на което не е включен в логическата структура. Ергативът се изразява от интранзитивни структури, в които може да се употребяват както активни интранзитивни форми (некаузативи), така и медиално-пасивни форми (антикаузативи). При използване на активна морфология за изразяването на ергатив (т.е. на некаузативно-каузативни амбитранзитиви) ергативът се реализира чрез интранзитивно употребена активна глаголна форма, а транзитивно употребената глаголна форма реализира семантичния залог каузатив³⁸.

Тук, както е видно от цитираните определения, приемаме, че основната залогова семантика е ергативната и съответно базисни са синтактичните структури с некаузатив, т.е. интранзитивните структури. В научната литература няма единно мнение коя е базисната семантика – ергативната или каузативната. По тази причина алтернативата транзитивност/интранзитивност в рамките на интересуващите ни предикати се определя според възприетата от конкретния автор отправна точка, т.е. като продукт или на детранзитивизация – от една базисна транзитивна каузативна структура чрез определени синтактични или морфосинтактични интервенции се произвежда интранзитивна структура с ергативна семантика, или на каузация – от една базисна интранзитивна ергативна структура чрез определени синтактични или морфосинтактични интервенции се получава производна транзитивна каузативна синтактична структура.

Като аргументи за базисния характер на ергативната семантика можем да посочим особения статус на спонтанните събития, изразявани чрез ерга-

³⁷ За понятието *контрол* и връзката му със залоговата проблематика вж. Вунчев 2013: 68–72.

³⁸ Каузативът е произведен (небазисен) семантичен залог, в чиято логическа структура стоят двама участници – единият в субектна позиция със семантична роля причинител и вторият в позиция на директен обект със семантична роля експериент. Първият участник с определени действия причинява спонтанно събитие, което се претърпява от втория участник.

тива, аргументи от синтактично естество и по-голямата честота на интранзитивните употреби на съответните глаголи.

Ергативните конструкции изразяват неконтролирани ненасочени действия от особен вид. Става въпрос за събития, които имат следните особености:

а) представляват естествени (биологични) или физически събития (включително емотивни реакции), самовъзникващи и самоизчерпващи се в даден субект;

б) представляват събития, които са спонтанни и в този смисъл безагентни, т.е. не са обвързани сами по себе си с действащ субект, който засяга чрез насочено действие даден обект. Субектите в ергативната конструкция са единственият участник в събитийната структура;

в) както всяко друго събитие, и спонтанните събития от разглеждания вид представляват промяна в състоянието на субекта;

г) спонтанните събития (биологични или физически събития) могат да съществуват самостоятелно без видима външна причина. Те могат да се разглеждат като вътрешно каузирани, самовъзникващи вследствие на вътрешни качества или характеристики на субекта, или под влияние на външни обстоятелства. Чрез употребата на същия глагол в транзитивна конструкция и съответни размествания в повърхнинната синтактична структура в събитийната структура може да се добави причинител на спонтанното събитие;

д) спонтанните събития се характеризират с липса на контрол от страна на субекта с оглед протичането на събитието. Съответните субекти имат и нулева или много ниска интенционалност;

е) субектът на ергативните конструкции се характеризира с незасегнатост, тъй като реално няма действие, което да е пряко насочено към него. Незасегнатостта е пряко свързана с наличието на агент и е несъвместима с едно биологично или физическо спонтанно събитие, понеже този тип събития са спонтанни и самовъзникващи;

ж) от синтактична гледна точка ергативната конструкция (спонтанно биологично или физическо събитие) включва един участник, заемащ синтактичната позиция субект, който обаче има тематична роля тема, а не агент. Съответният предикат има само вътрешен аргумент, но не и външен. Именно тази „пациентоподобна“ структура на ергативната структура дава основание на поддръжниците на тезата за обектния характер на субекта-тема. Този подход обаче не отчита факта, че независимо от това, че за всяко събитие може да се твърди, че има определена причина, не всички събития имат причинител, а също и факта, че говорещият невинаги може да идентифицира и визуализира причинителя на дадено спонтанно събитие или желае да стори това.

III.2. Морфологичен залог и изразяване на ергативност в НГЕ

В НГЕ няма една-единствена морфологична форма (активна или медиално-пасивна) за маркиране на ергативност³⁹, т.е. идентифицираме както маркирани форми (образувани с медиално-пасивен маркер, обикновено наричани антикаузативи), така и немаркирани форми с активен залог, т.нар. некаузативи. Приема се обаче, че ергативните конструкции както с активни, така и с медиално-пасивни форми, са семантично идентични⁴⁰ като единствената разлика е наличието на медиално-пасивно маркиране при едните форми и отсъствието му при другите⁴¹.

Използването в НГЕ на медиално-пасивно маркиране за изразяването на ергатива натоварва допълнително медиално-пасивните форми чрез поемането и на това значение и понякога води до трудности при определянето на точното значение на дадено изказване (ергативно, пасивно⁴², медиално, рефлексивно, реципрочно). Това явление се забелязва най-често при липсата на експлицитно изразен (чрез предложна фраза) логически субект.

Въз основа на това коя залогова форма в НГЕ може да изразява ергативност, и опирайки се на данните от корпуса и научната литература, можем да обособим следните групи глаголи:

а) Дефективни глаголи (глаголи, непритежаващи медиално-пасивни форми): *ανατριχιάζω* ‘настръхвам’ – ‘карам някого да настръхне’⁴³, *αρρωσταίνω* ‘заболявам’ – ‘разболявам’, *βαθαίνω* ‘задълбочавам се’ – ‘задълбочавам’, *ηρεμώ* ‘успокоявам се’ – ‘успокоявам’, *γλιστρώ* ‘хлъзгам се’ – ‘подхлъзвам’, *εφησυχάζω* ‘успокоявам се’ – ‘успокоявам’ и мн. др.

б) Некаузативно-каузативни амбитранзитиви – глаголи, чиито активни форми имат ергативни (интранзитивни) или каузативни (транзитивни) употреби, а медиално-пасивните им форми се използват основно с пасивно значение: *ασπρίζω* ‘побелявам’ – ‘правя н. да побелее’, *γκριζάρω* ‘посивявам’ – ‘правя н. да посивее’, *γυαλίζω* ‘лъщя’ – ‘излъсквам’, *καθαρίζω* ‘почиствам се’ – ‘почиствам’, *κιτρινίζω* ‘пожълтявам’ – ‘правя н. жълто’, *μαυρίζω* ‘почернявам’ – ‘правя н. черно’, *σπάω* ‘счупвам се’ – ‘счупвам’ и др.

в) Глаголи, които изразяват ергативност само с медиално-пасивните си форми, а активните им форми се използват транзитивно или евентуално интранзитивно при изразяване на производна акционална интранзитивност: *βελτιώνω* ‘подобрявам’, *διαδίδω* ‘разпространявам’, *διπλασιάζω* ‘удвоявам’,

³⁹ Θεοφανοπούλου-Κοντού 1999: 116; Schäfer 2007: 30; Zombolou 2008a: 10–12.

⁴⁰ Вж. Θεοφανοπούλου-Κοντού 1999: 116 и особено Zombolou 2008a: 10 и нататък, където този въпрос е дискутиран допълнително.

⁴¹ Alexiadou & Anagnostopoulou 2007: 4, 7.

⁴² Вж. Θεοφανοπούλου-Κοντού 1999: 114.

⁴³ Първият преводен еквивалент на български съответства на интранзитивна употреба (ергативно значение), а вторият – на транзитивна (каузативно значение).

εξαφανίζω ‘правя н. да изчезне’, καίω ‘изгарям’, κομματιάζω ‘правя н. на парчета, раздробявам’, μειώνω ‘намалявам’, σκίζω ‘скъсвам’, συγκεντρώνω ‘съсредоточавам, концентрирам’, τρελαίνω ‘побърквам’.

г) Глаголи, които изразяват ергативност както с активните си форми (т.е. при интранзитивна употреба функционират като неакузативи), така и с медиално-пасивните си форми: үкреміζω ‘срутвам се’ – ‘срутвам, събарям’, δροσίζω ‘освежавам се’ – ‘освежавам’, ζαρώνω ‘измачквам се’ – ‘измачквам’, λερώνω ‘оцапвам се’ – ‘оцапвам’ и др.⁴⁴.

III.3. Семантично разграничение между пасив и ергатив

Както споменахме, В НГЕ медиално-пасивните форми могат да имат най-различни значения, обобщавани традиционно като интранзитивни: пасивно, рефлексивно, реципрочно, медиално, ергативно⁴⁵. Видяхме по-горе, че в НГЕ има глаголи, които с медиално-пасивните си форми, наред с други семантични залози, могат да изразяват както ергатив, така и пасив. Основната разлика между тези две значения на въпросните форми можем да очертаем така: ергатив изразява спонтанно събитие, а пасивът – неспонтанно събитие⁴⁶. От тази фундаментална разлика произтича и липсата на причинител (причиняващо събитие) в изказванията с ергативна семантика и обратното – задължителното поне имплицитно присъствие на агент (логически субект) в изказванията с пасивно тълкуване⁴⁷.

Важният въпрос, който възниква от възможността за ергативно или пасивно тълкуване на определени изказвания с медиално-пасивни форми, е защо едно и също глаголно лексикално значение може да изразява както едното, така и другото значение. Отговорът лежи във възможността говорещият да схваща и представя определени събития по различен начин: или като непредизвикани от действащ агент, т.е. неконтролирани ненасочени действия, или като предизвикани от действащ агент, т.е. насочени действия, които се смятат по презумпция за контролирани. Същевременно, както ще установим по-долу при анализа на изказвания, в които се употребяват медиално-пасивни форми от неакузативно-каузативни амбитранзитиви, ергативното или пасивното тълкуване на изказването понякога резултира и в лека или в по-сериозна модификация на лексикалното значение в зависимост от типа изразявано действие.

⁴⁴ Част от глаголите, посочени тук, не са анализирани в това изследване, тъй като са взети от научната литература по проблема.

⁴⁵ Всъщност интранзитивността е само синтактична реализация на ниската разграничимост между агента и пациента, а не семантична особеност на въпросните семантични залози, тъй като и медиумът, и рефлексивът, и пасивът, и реципрочността (в определени случаи) са свързани с насочени действия, вж. и Kemmer 1993 и Manney 2000, наред с много други.

⁴⁶ Вж. Θεοφανοπούλου-Kovtō 1999: 120.

⁴⁷ Вж. и Вунчев 2013: 102–103.

IV. СЕМАНТИКА НА МЕДИАЛНО-ПАСИВНИТЕ ФОРМИ НА ИЗСЛЕДВАНИТЕ НЕАКУЗАТИВНО-КАУЗАТИВНИ АМБИТРАНЗИТИВИ

Според наличието или не на медиално-пасивни форми и според семантиката на тези форми обособяваме следните групи глаголи:

IV.1. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, нямащи медиално-пасивни форми⁴⁸

Става въпрос за общо петдесет и осем глагола или около половината от общия брой изследвани глаголи⁴⁹: *αγανακτώ* ‘негодувам’ – ‘карам нкг. да негодува’, *αηδιάζω* ‘отвращавам се’ – ‘предизвиквам отвращение у нкг.’, *ανατριχιάζω* ‘настръхвам’ – ‘карам нкг. да настръхне’, *αρρωσταίνω* ‘разболявам се’ – ‘карам нкг. да се разболе’, *αφρατεύω* ‘побелявам, ставам на пяна’ – ‘разбивам на пяна’, *βαθαίνω* ‘задълбочавам се; ставам дълбок’ – ‘задълбочавам, правя н. дълбоко’, *βουλιάζω* ‘потъвам’ – ‘карам н. да потъне’, *γλιστρώ* ‘хлъзгам се’ – ‘карам н. да се подхлъзне’, *ζωντανεύω* ‘оживявам; оставам жив’ – ‘правя н. живо’, *θυμώνω* ‘ядосвам се’ – ‘карам някого да се ядоса, разгневявам’, *ηρεμώ* ‘успокоявам се’ – ‘успокоявам’, *καθυστερώ* ‘забавям се’ – ‘забавям’, *κακοφορμίζω* ‘инфектирам се’ – ‘инфектирам’, *καλυτερεύω* ‘подобрявам се’ – ‘подобрявам’, *καρδαμώνω* ‘закрепвам, укрепвам; освежавам се’ – ‘укрепвам; освежавам’, *καταλαγιάζω* ‘успокоявам се, стихвам’ – ‘успокоявам’, *κατρακυλώ* ‘търкалям се’ – ‘търкалям’, *κουδουνίζω* ‘звъня’ – ‘правя н. да звъни, тракам с н.’, *κουτουλάω* ‘блъскам се; клюмам’ – ‘блъскам’, *λαθεύω* ‘обърквам се’ – ‘карам нкг. да се обърка’, *λασκάρω* ‘отпускам се, разхлабвам се’ – ‘отпускам, разхлабвам’, *λήγω* ‘приключвам; изтичам’ – ‘приключвам н.’, *λιγостεύω* ‘намалявам’ – ‘намалявам н.’, *μαδάω* ‘оскубвам се’ – ‘оскубвам’, *μαραζώνω* ‘повехвам’ – ‘правя н. да повехне’.

⁴⁸ При някои от глаголите в тази група сме локализирали медиално-пасивни форми, но те са единични случаи и употребата им е по-скоро идиосинкратична, по аналогия на активните форми с ергативно значение. Става въпрос за глаголите *βουλιάζω*, *καρδαμώνω*, *καταλαγιάζω*, *κατρακυλώ*, *μαδάω*, *μαρμαρώνω*, *νευριάζω*, *πατώνω*, *πυκνώνω*, *σκαρτεύω* и *σκληραίνω*.

⁴⁹ Много от тези глаголи, въпреки че нямат медиално-пасивни форми, имат минало страдателно причастие (‘страдателно перфектно причастие’, както се нарича в традиционната гръцка граматика). Тази партиципиална форма обикновено означава състояние на даден одушевен или неодушевен предмет, настъпило вследствие от настъпване на спонтанното събитие, изразявано от глагола: *αηδιασμένος* ‘отвратен’ (*αηδιάζω* ‘отвращавам се’), *αρρωστημένος* ‘болен’ (*αρρωσταίνω* ‘заболявам’), *λαθεμένος* ‘погрешен’ (*λαθεύω* ‘не уцелвам; греша’), *ληγμένος* ‘приключил; с изминал срок на годност’ (*λήγω* ‘приключвам; минава ми срокът на годност’), *παγωμένος* ‘студен’ (*παγώνω* ‘замръзвам’) и мн. др., вж. и Βασιλάκη 1989 и Lascaratou & Philippaki-Warbuton 1984, наред с други.

μαρμαρώνω ‘вцепенявам се’ – ‘карам нкг. да се вцепени; превръщам н. в камък’, μεγαλώνω ‘уголемявам се; нараствам, увеличавам се’ – ‘уголемявам; увеличавам’, μικραίνω ‘намалявам; смалявам се’ – ‘намалявам; правя н. да се смали’, πλατάρω ‘получавам крен; потъвам’ (за морски съд) – ‘правя н. да потъне, потопявам’, πλουχτίζω ‘писва ми, пренасищам се’ – ‘карам нкг. да се пренасити; предизвиквам яд у нкг.’, νευριάζω ‘нервирам се’ – ‘нервирам’, ξεκιτρινίζω ‘избелявам, губя жълтия си цвят’ – ‘правя н. да изгуби жълтия си цвят’, ξεμυρίζω ‘отмирисвам се’ – ‘правя н. да се измирише’, ξεφτίζω/ξεφτώ ‘повехвам, излинявам’ – ‘правя н. да повехне, да излинее’, ομορφαίνω ‘разхубавявам се’ – ‘разхубавявам’, παγώνω ‘замръзвам; блокирам’ – ‘замразявам; блокирам’, πατώνω ‘стигам дъното’ – ‘правя н. да достигне дъното’, πεθαίνω ‘умирам’ – ‘убивам, уморявам’, πεινώ ‘гладен съм’ – ‘карам някого да огладнее/гладува’, πεισμώνω ‘упорствам, запъвам се’ – ‘карам н. да упорства’, πλαταίνω ‘разширявам се’ – ‘разширявам’, πονάω ‘боли ме’ – ‘причинявам болка’, πυκνώνω ‘сгъстявам се; умножавам се’ – ‘правя н. гъсто, сгъстявам’, ρηχαίνω ‘ставам плътък’ – ‘правя н. плитко’, σκαρτεύω ‘окепазявам се’ – ‘окепазявам’, σκληραίνω ‘втвърдявам се’ – ‘втвърдявам, правя н. твърдо’, σπινάρω ‘въртя се на празен ход’ (за автомобилни гуми) – ‘въртя на празен ход’, στουκάρω ‘блъскам се’ – ‘блъскам н.’, σωπαίνω ‘мълча, замълчавам’ – ‘карам нкг. да замълчи’, ταχύνω ‘ускорявам се’ – ‘ускорявам’, τρίζω ‘скърцам’ – ‘карам н. да скърца’, φουντώνω ‘надувам се; възбуждам се; побеснявам’ – ‘надувам; възбуждам; вбесявам’, φτωχαίνω ‘обеднявам’ – ‘докарвам н. до бедност’, χαμηλώνω ‘снижавам се; спадам, намалявам’ – ‘снижавам, намалявам’, χειροτερεύω ‘влошавам се’ – ‘влошавам’, χολοσκάω ‘силно се притеснявам’ – ‘карам нкг. да се притесни’, χοντραίνω ‘надебелявам’ – ‘правя нкг. дебел’, χρεοκοπώ ‘фалирам’ – ‘довеждам н. до фалит’

Интересен случай представляват цитираните горе глаголи βαθαίνω ‘задълбочавам се; ставам дълбок’, καλύτερεύω ‘подобрявам се’ – ‘подобрявам’, πλαταίνω ‘разширявам се’ – ‘разширявам’ и ταχύνω ‘ускорявам се’ – ‘ускорявам’, които нямат медиално-пасивни форми, но имат синонимни книжовни глаголи – εμβαθύνω, διαπλατύνω и επιταχύνω съответно, разполагащи с медиално-пасивни форми. Книжовните синоними по правило не реализират ергативно значение с активните си форми, а медиално-пасивните им форми обикновено реализират пасивно (1) или ергативно значение (2):

- (1) Στο πεζοδρόμιο της λεωφόρου Νίκης, το οποίο διαπλατύνθηκε από τις υπηρεσίες του Δήμου Θεσσαλονίκης, θα μεταφερθούν τα τραπεζοκαθίσματα των καταστημάτων που βρίσκονται εντός της στοάς του παραλιακού δρόμου.

На тротоара на булевард „Никис“, който бе разширен от службите на Солунската община, ще се пренесат столовете на заведенията, които се намират в колоната на крайбрежната улица.

- (2) *Η κατάσταση βελτιώθηκε κάπως σε σύγκριση με τα τέλη της δεκαετίας του 1970.*

Положението се подобри малко в сравнение с края на 70-те години.

IV.2. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с пасивно и ергативно значение

Тази група обхваща 16 глагола:

Αυξάνω ‘увеличавам се’ – ‘увеличавам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (3) *Αυξήθηκε ο όγκος εμπορικών συναλλαγών μεταξύ Κίνας και ΗΠΑ.*
Увеличи се търговският обем между Китай и САЩ.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (4) *Το έλλειμμα το 2009 εσκεμμένως αυξήθηκε από την κυβέρνηση.*
През 2009 г. дефицитът умишлено бе завишен от правителството.

В сравнение с медиално-пасивните форми с ергативно значение се забелязва тенденция за употреба на активните форми на глагола с ергативно значение основно с форми за несвършен вид, като не сме отбелязали нито един пример за ергативно значение при активна форма и свършен вид:

- (5) *Όσο ζούμε πολύ και υπάρχουμε πολλοί ηλικιωμένοι, θα αυξάνει ο καρκίνος.*

Докато живеем дълго и сме много възрастни ракът ще се увеличава.

- (6) *Πρώτος βέβαια τρόμαξε ο μεσάζων βιβλιοπώλης που έβλεπε να αυξάνουν ταχύτατα και ιλιγγιωδώς οι ανεξόφλητες δόσεις.*

Пръв, разбира се, се уплаши посредническият книгопродавец, който виждал как неиздължените вноски се увеличават страшно бързо и главоломно.

При медиално-пасивните форми факторът глаголен вид няма значение, срв. (3) и (7):

- (7) *Οι παραβάσεις στον ουρανό του Αιγαίου αυξάνονται και πληθύνονται.*
Нарушенията [на въздушното пространство] в небето на Егейско море се увеличават и множат.

Βραχυκυκλώνω ‘давам на късо’ – ‘давам н. на късо’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (8) Η ιδεολογία της Φάρμας Ζώων δυστυχώς *βραχυκυκλώθηκε μόνη της*.
За съжаление, идеологията на Фермата за животни *сама даде на късо*.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (9) Επίσης, *βραχυκυκλώθηκε* το Ρ2 όπως λένε οι οδηγίες.
Също така, както гласят указанията, *бе даден на късо* и Р2.

Активните форми се срещат окازیонално с ергативно значение, което обикновено се поема от медиално-пасивните форми:

- (10) Βραχυκυκλώνουν!!!
Дават на късо!!!

Γκρεμίζω ‘срутвам се’ – ‘срутвам, събарям’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (11) Τουλάχιστον 9 νεκροί όταν λεωφορείο *γκρεμίστηκε* σε πλαγιά του Όρεγκον.
Поне 9 убити, след като в Орегон автобус *падна* по склон.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (12) Όμως τα οχυρωματικά αυτά έργα *γκρεμίστηκαν* από σεισμό.
Само че тези укрепителни съоръжения *бяха срутени от земетресение*.

С основното ергативно значение ‘срутвам се, сгромолясвам се’ се употребяват интранзитивно и активните форми. Между изказванията с ергативно значение и активни или съответно медиално-пасивни форми няма особена семантична разлика, като преобладава употребата на активни форми, срв. (11) и (13):

- (13) Αχ, *γκρέμισε* ο κόσμος μας! *Γκρέμισε* η Σμύρνη μας! *Γκρέμισε* η ζωή μας!
Ах, светът ни *рухна*! *Рухна* нашата Смирна! *Рухна* животът ни!

Δυναμώνω ‘укрепвам, закрепвам се; усилям се’ – ‘укрепвам, усилям’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (14) Τα χρόνια 1828 και 1829 ο αγώνας *δυναμώθηκε* και οι Κρητικοί απελευθέρωναν όλο και περισσότερα χωριά.

През годините 1828 и 1829 борбата *се засили* и критяните освобождаваха все повече села.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (15) Η ομάδα φέτος *δυναμώθηκε* με έμπειρους παίκτες αλλά και πολλούς νεαρούς.

Тази година отборът ни *бе подсилен* с опитни играчи, но и много млади играчи.

Медиално-пасивните форми с ергативно значение се срещат по-рядко от активните форми със същото значение и се отнасят до неодушевени субекти. Активните форми се употребяват както с одушевени (16), така и с неодушевени субекти (17):

- (16) Στην ίδια περιοχή τα νεαρά ζώα παρέμεναν μέχρις ότου να *δυναμώσουν* αρκετά, για να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν τις ανοιχτές θάλασσες.

В същия район младите животни оставаха, докато *укрепнат* достатъчно, за да могат да се справят в открито море.

- (17) Η βροχή *δυναμώνει* εδώ στο Μόναχο.

Тук в Мюнхен дъждът *се усилюва*.

Επιβραδύνω ‘забавям се, губя скорост’ – ‘забавям’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (18) Η οικονομική ανάπτυξη της Γερμανίας *επιβραδύνθηκε* σημαντικά το 2012.

Икономическото развитие на Германия значително *се забави* през 2012 г.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (19) Η πρόοδος *επιβραδύνθηκε* από τις νάρκες στις πλαγιές των βράχων.

Настъплението *бе забавено от мините* по склоновете на скалите.

Медиално-пасивните и активните форми се използват без разлика в значението, срв. (18) и (20):

- (20) Με γοργούς ρυθμούς *επιβραδύνει* η ευρωπαϊκή οικονομία.
Европейската икономика *се забавя* с бързи темпове.

Ερημώνω ‘опустявам’ – ‘опустошавам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (21) Γιατί *ερημώθηκαν* τα χωριά μας;
Защо *опустяха* селата ни?

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (22) Μεγάλες εκτάσεις παράκτιων δασών *ερημώθηκαν από* καταστροφικές πυρκαγιές.
Големи площи с крайбрежни гори *бяха опустошени от* катастрофални пожари.

Както е видно и от преводните еквиваленти, медиално-пасивните форми с пасивно значение реализират лексикалното значение ‘опустошавам’, което представлява динамичен процес (изпълнение според Вендлеровата терминология⁵⁰), а медиално-пасивните форми с ергативно значение реализират значението ‘опустявам’, представляващо спонтанно събитие. Активните форми с ергативно значение се използват в сходни контексти, в които се използват и медиално-пасивните форми със същото значение:

- (23) *Ερημώνουν* τα νησιά.
Селата *опустяват*.

Κλείνω ‘затварям се; пускам кепенци, спирам да работя’ – ‘затварям’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (24) *Κλείστηκαν* στο ασανσέρ οι διεθνείς!
Националите *заседнаха* в асансьор!

⁵⁰ Вж. Vendler 1967. Вендлеровите термини предаваме на български според еквивалентите, предложени от К. Кабакчиев (1992): процеси (processes), състояния (states), изпълнения (accomplishments) и преходи (achievements).

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (25) Τα σύνορα κλείστηκαν από 1945 ως 1985.
Границите *бяха затворени* от 1945 г. до 1985 г.

Медиално пасивните форми с ергативно значение реализират модифицирано лексикално значение ‘засядам’. Активните форми с ергативно значение (‘затварям’) понякога се възприемат от носителите на НГЕ като носещи пасивна семантика, което личи от съчетаването им с предложна фраза, въвеждаща агент:

- (26) Και στην Πάρνηθα λόγω της χιονόπτωσης από το τελεφερίк και πάνω ο δρόμος έχει κλείσει από την τροχαία.
Заради снеговалежа и на Парните⁵¹ от лифта нагоре *пътят е затворен от полицията*.

Λερώνω ‘оцапвам се’ – ‘оцапвам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (27) Το μωρό λερώθηκε.
Бебето *се оцапа*.
(28) Οι αστυνομικοί φοβούνται μη λερωθούν τα ρούχα τους.
Полицайте се страхуват *да не се оцапат* дрехите им.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (29) Οι λέξεις πατρίδα, θρησκεία και οικογένεια λερώθηκαν από τους αμερικανόφερτους χουντίσκους.
Думите родина, религия и семейство *бяха омърсени* от довлечените от американците хунтаджии.

Медиално-пасивните форми се използват с одушевени и неодушевени субекти (27 и 28), докато има тенденция активните форми с ергативно значение да се използват основно с неодушевени субекти (30):

- (30) Κρίμα που λερώσε η καινούρια στολή του.
Жалко, че новата му униформа *се изцапа*.

Отбелязваме и една рядка употреба на активните форми – интранзитивна употреба при изразяване на производна акционална интранзитивност:

⁵¹ Планина северно от Атина.

- (31) Τον σκότωσαν γιατί „*λέρωσαν*“ τα σκυλιά του.
Убили го, понеже кучетата му *изцапали*. (Подразбира се ‘мястото, помещението’.)

Νεκρώνω ‘замирам, умирам’ – ‘превръщам н. в мъртвило, опустошавам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (32) Η αγορά *νεκρώθηκε*.
На пазара *настъпни мъртвило*.
(33) Το iPhone *νεκρώθηκε*.
Айфонът брикна.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (34) Ο άδης θρηνεί, ο θάνατος *νεκρώθηκε*.
Адът скърби, смъртта *бе умъртвена*.

Отличаването на ергативното от пасивното значение при медиално-пасивните форми често е трудно и зависи до голяма степен от контекста.

Ξαπλώνω: лексикалното значение ‘лягам, опвам се’ – ‘слагам да легне, опвам’ се реализира при одушевен субект (35). Лексикалното значение ‘разпростирам се’ – ‘разпростирам’ може да се реализира в изказвания, означаващи както ергатив (36), така и пасив (37). Субектът в тези случаи е неодушевен:

- (35) Έκρυψα το σημείωμα στο πορτοφόλι μου και *ξαπλώθηκα*.
Скрих бележката в портфейла и *полегнах*.
(36) Οι λόγοι για τους οποίους η φωτιά *ξαπλώθηκε* με μεγάλη ταχύτητα [...] είναι αρκετοί:
Причините, поради които огънят *се разпространи* с голяма скорост [...], са доста.
(37) Φωτιά σε τρεις εστίες *ξαπλώθηκε από τους δυνατούς ανέμους*.
Пожар с три огнища *бе раздухан от силните ветрове*.

Ξεμπλοκάρω ‘деблокирам се’ – ‘деблокирам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (38) Η δουλειά μάλλον *ξεμπλοκαρίστηκε* και πάμε για λύση μέχρι τα Χριστούγεννα.
Работата май *се деблокира* и вървим към решение до Коледа.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (39) Το έκτακτο επίδομα των αξιωματικών *ξεμπλοκαρίστηκε από το Ελεγκτικό Συμβούλιο*.
Извънредната надбавка за офицерите *бе деблокирана от Сметната палата*.

Активните форми с ергативно значение се използват в сходни контексти, в които се използват и медиално-пасивните, срв. (38) и (40):

- (40) *Έχει ξεμπλοκάρει λίγο το πράγμα*.
Ситуацията *се е деблокирала* малко.

Σπάω ‘счупвам се’ – ‘счупвам’.

С посоченото лексикално значение се използват главно активни форми. Когато изразяват ергативност, медиално-пасивните форми на този глагол реализират друго лексикално значение – ‘изнервям се’:

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (41) *Σπάστηκε όταν εγκλωβίστηκε στο φανάρι της Σόλωνος*.
Изнерви се, когато *бе блокиран* на светофар на ул. „Солонос“.

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (42) *Αμάξι κυνηγού βάφτηκε με σπρέι και σπάστηκε με σφυρί*.
Кола на ловец *бе боядисана със спрей и бе разбита* с чук.

Σκορπίζω, σκορπώ ‘разпръсквам се’ – ‘разпръсквам, разпилявам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (43) *Τεράστιες ποσότητες ραδιενεργού υλικού σκορπίστηκε στον αέρα, μέσω του οποίου μεταφέρθηκε στις γύρω περιοχές με ταχείς ρυθμούς*.
Огромни количества радиоактивен материал *се разпръсна* във въздуха, чрез който *бе пренесен с бързи темпове* в околните райони. (Текстът се отнася до Чернобил. Разпространението на радиация е случайно, вследствие от инцидента.)

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (44) *Σκορπίστηκε στην Επίδαυρο η τέφρα του Ανδρέα Βουτσινά*.
Прахът на Андреас Вуцинас *бе разпръснат* в Епидавър. (Някой го е разпръснал, не е станало случайно.)

От конкретните примери е видно, че разликата между ергативното и пасивното тълкуване на медиално-пасивните форми зависи от фактора ‘умишленост’: в първия пример разпиляването е случайно и спонтанно като резултат от инцидент, а във втория случай разпиляването е извършено умишлено и целенасочено от конкретен агент⁵².

Активните форми с ергативно значение се използват както с неодушевени, така и с одушевени субекти:

- (45) Οι λύπες τότε *σκορπούν*, οι σκέψεις αυθωρεί πραγματοποιούνται.
Тогава тъгите *се разнасят*, мислите веднага се реализират.
- (46) Τα κατσίκια *σκιάζονταν* και *σκορπίζαν* τρεχάτα.
Козите се изплашваха и *се разпръскваха* с бяг.

Στραβώνω ‘окъоравявам’ – ‘окъоравявам нкг.’, ‘изкривявам се’ – ‘изкривявам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

Ергативното значение ‘окъоравявам’ се реализира основно от медиално-пасивни форми:

- (47) Εγώ *στραβώθηκα* ή το TAXHEAVEN έγινε TAXHEAVEN;
Аз ли съм окъоравявали TAXHEAVEN се превърна в TAXHEAVEN?

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение.

Реализират и двете посочени лексикални значения:

- (48) *Στραβώθηκε* από τα φλας η Stewart και εκνευρίστηκε με τους παπαράτσι!
Стюарт *бе окъоравена* от светкавиците и се изнерви от папараци-те!
- (49) Γιατί *στραβώθηκε* ο Πύργος της Πίζας;
Защо *се изкриви* Кулата в Пиза?

⁵² Умишлеността е тясно свързана с понятието контрол и е белег за висока транзитивност. Според Нес (Naess 2007: 44) при базисната транзитивност, т.е. възможно най-високата степен на разграничаване на агента и пациента, агентът и пациентът имат точно дефинирани качества спрямо три конкретни семантични характеристики, а именно: агент – [+ умишленост] (volitionality), [+ предизвикване] (instigation) и [– засегнатост] (affectedness), пациент – [– умишленост], [– предизвикване] и [+ засегнатост]. Реализирането на някоя от тези базисни характеристики с обратен знак (напр. засегнат агент, агент, действащ неумишлено, незасегнат или слабо засегнат пациент и т.н.) води до промяна в релацията агент–пациент, т.е. до редуцирана транзитивност.

Τελματώνω ‘затъвам в блато; забатачвам се’ – ‘забатачвам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (50) Συνεχίστηκε από τον Κωστάκη Καραμανλή και *τελματώθηκε από το Γιωργάκη*.

[Икономическата катастрофа на Гърция] бе продължена от Константинчо Караманлис и *бе забатачена* от Гошко [Папандреу].

2. Медиално-пасивни форми с пасивно значение:

- (51) *Τελματώθηκε* η κουβέντα και γίνεσαι προσβλητικός.

Разговорът *стигна задънена улица* и вече започваш да обиждаш.

Τσαλακώνω ‘измачквам се’ – ‘измачквам’.

1. Медиално-пасивни форми с ергативно значение:

- (52) *Τσαλακώθηκε* το κιλότάκι του, χα χα χα!

Бикините му *се измачкаха*, ха ха ха!

2. Медиално-пасивните форми с пасивна семантика имат друго лексикално значение:

- (53) Άλλο πράγμα η φιλία και άλλο η αξιοπρέπεια που *τσαλακώθηκε από τον κ. Σαμαρά*.

Едно е приятелството, а друго е достойнството, което *бе унижено от Самарас*.

Активните форми с ергативно значение са по-редки и се свързват с не-одушевени субекти:

- (54) Το ύφασμα *τσαλακώνει*, χάνει τη φόρμα του και πολύ σύντομα η γραβάτα μοιάζει με κουρέλι.

Тъканта *се измачква*, губи формата си и много скоро вратовръзката заприличва на парцал.

IV.3. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с ергативно значение⁵³

Групата включва общо 11 глагола:

Αγριεύω ‘озверявам’ – ‘карам нкг. да озверее, озлобявам’:

- (55) Να ημερέψεις τη ζωή που αγριεύτηκε.
Да усмириш живота, който *озверя*.

Обикновено с ергативно значение се предпочитат активните форми:

- (56) Η γάτα με το δίκιο της αγρίεψε.
Котката основателно *побесня*.

Αναποδογυρίζω ‘преобръщам се’ – ‘преобръщам’.

Медиално-пасивните и активните форми с ергативно значение се използват без особена разлика:

- (57) Αναποδογυρίστηκε λέμβος με λαθρομετανάστες.
Преобрърна се лодка с нелегални емигранти.
(58) Αναποδογύρισε λεωφορείο στην Ξάνθη.
Автобус се преобрърна в Ксанти.

Διπλώνω ‘сгъвам се’ – ‘сгъвам’:

- (59) Αμαλιάδα: I.X. карφώθηκε σε κολόνα και διπλώθηκε.
Амалиада⁵⁴: лек автомобил се заби в стълб и се *прегъна на две*.

Εφησυχάζω ‘успокоявам се’ – ‘успокоявам’⁵⁵.

Медиално-пасивните и активните форми с ергативно значение се използват без особена разлика:

- (60) Αμέσως εφησυχάστηκε και το πλήρωσε.
Веднага [отборът] *се успокои* и си плати за това.
(61) Εφυσύχασε και το... πλήρωσε η Μπάγερν Μονάχου.
„Байерн“ (Мюнхен) *се успокои* и... си плати за това.

⁵³ При тази група глаголи не сме засвидетелствали употреби на медиално-пасивните форми с пасивно значение, въпреки че за някои глаголи подобни, конструирани обаче примери, се срещат в научната литература.

⁵⁴ Град в Северозападен Пелопонес.

⁵⁵ Несвършените форми на тези глаголи имат статално значение – ‘спокоен съм’.

Ζαρώνω ‘измачквам се’ – ‘измачквам’.

Медиално-пасивните форми с ергативно значение са редки. При одушевен субект реализират преносно ергативно значение ‘свивам се’, ‘притихвам’:

- (62) Ο τρίτος δεν πήρε τα μάτια του πάνω από το βρέφος και *ζαρώθηκε* στη θέση του χωρίς να απαντήσει.
Третият не свали погледа си от бебето и *се сви* на мястото си, без да отговори.

Ζεσταίνω ‘стоплям се’ – ‘карам н. да се стопли’.

Медиално-пасивните форми се използват с ергативно значение при одушевени и неодушевени субекти (63, 64), докато при ергативно значение в актив субектът е неодушевен (65):

- (63) Η μπίρα μου *ζεστάθηκε*.
Бирата ми се стопли.
(64) Στο πλευρό του Ολυμπιακού θα είναι και ο κόσμος, ο οποίος «*ζεστάθηκε*» από τη νίκη στην Ιταλία και αναμένεται να βοηθήσει τους «ερυθρόλευκους».
В подкрепа на Олимпиакос ще са и феновете, които „*се сгряха*“ от победата в Италия и се очаква да помогнат на „червенобелите“.
(65) Μοσχοβόλησε ο αέρας Χιώτικο χαμόγελο... και *ζέστανε* η καρδιά μου.
Въздухът ухаеше на хиоска усмивка... и сърцето ми *се стопли*.

Μαστουρώνω ‘напушвам се’ (с хашиш) – ‘карам нкг. да се напуши’.

Примерите за медиално-пасивни форми с ергативно значение са единични:

- (66) *Μαστουρώθηκε* άσχημα απ’ αυτά που μύρισε.
Напуши се здраво от това, което вдиша.

Ξεσφηνώνω ‘отклецвам се’ – ‘отклецвам’.

Примерите за медиално-пасивни форми с ергативно значение са единични:

- (67) Μετά τον κάναμε προς τα πάνω και ευτυχώς *ξεσφηνώθηκε*.
След това натиснахме нагоре и за щастие *се отклеци*. (Става въпрос за малко дете, което си заклещило главата между пречките на балкона.)

Παλαβώνω ‘побърквам се, откачам’ – ‘побърквам’.

Примерите за медиално-пасивни форми с ергативно значение са единични. Обикновено с ергативно значение се използват активни форми:

(68) Ο μικρός παλαβώθηκε και μ' έβγαλε από τα ρούχα μου.

Дребният *откачи* и ме изкара от кожата.

Τσιτώνω ‘изпъвам се, опъвам се’ – ‘изпъвам, опъвам’.

Посоченото ергативно значение се реализира рядко и с активни форми. Медиално-пасивните форми реализират други ергативни лексикални значения – ‘изострям се’ – при неодушевен субект (69), и ‘вбесявам се’ – при одушевен субект (70):

(69) Η ατμόσφαιρα τσιτώθηκε από τις 9.15 περίπου στον «τοίχο του αίσχους».

Обстановката на „Стената на срама“ *се изостри* от около 09:15 ч.

(70) Τσιτώθηκε από κάτι και εκείνη τη στιγμή δεν μπόρεσε να ελέγξει το θυμό και την οργή του.

Вбеси се от нещо и в онзи момент не можа да удържи гнева и яда си.

Χαλάω ‘развалям се’ – ‘развалям’.

Посоченото ергативно значение се реализира рядко и с активни форми. Медиално-пасивните форми реализират друго ергативно лексикално значение – ‘ядосвам се, разгневявам се’:

(71) Χαλάστηκε ο κυρ Μπάμπης με τη φωτογραφία που δεκάδες σηκωμένα χέρια περιμένουν μια σακούλα πορτοκάλια.

Господин Бабис⁵⁶ *се ядоса* от снимката с десетки вдигнати ръце, очакващи плик с портокали.

IV.4. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми само с пасивно значение

Става въпрос за общо 22 глагола: αδειάζω ‘изпразвам се, опустявам; опровергавам’ – ‘изпразвам; опровергавам’, αλλάζω ‘променям се’ – ‘променям’, ασπρίζω ‘побелявам’ – ‘избелвам, правя н. бяло’, αναβιώνω ‘съживявам се’ – ‘съживявам’, βράζω ‘сварявам се’ – ‘сварявам’, γκριζάρω ‘посивявам’ – ‘правя н. да посивее’, γυαλίζω ‘лъщя’ – ‘излъсквам’, δυσκολεύω ‘ставам

⁵⁶ Бабис Пападимитриу, журналист от гръцката медийна групата СКАИ.

труден' – 'правя н. трудно', *ισιώνω* 'изправям се, ставам прав' – 'изправям', *καθαρίζω* 'почиствам се' – 'почиствам', *λιώνω* 'топя се' – 'стопявам', *μαλακώνω* 'омеквам' – 'омекотявам', *μπλοκάρω* 'блокирам' – 'блокирам н.', *πρασινίζω* 'позеленявам; ставам зелен' – 'правя н. зелено', *σιωπώ* 'млъквам' – 'карам нкг. да млъкне', *στεγνώνω* 'изсъхвам' – 'изсушавам', *στουμπώνω* 'пълня (се) догоре; блокирам от препълване' – 'препълвам; блокирам чрез препълване', *τρογγυλεύω* 'закръглям се, окръглям се' – 'правя н. кръгло, закръглено; закръглявам', *σφραγίζω* 'затварям, спирам да работя' – 'запечатвам, прекратявам работата (ползването) на н.' *τρυπώ* 'пробивам се' – 'пробивам', *φортώνω* с лексикално значение 'зареждам се' – 'зареждам', *φουσκώνω* 'надувам се' – 'надувам'. Глаголът *μαλακώνω* се среща с медиално-пасивни форми в единични случаи. Единични са и медиално-пасивните форми на *σιωπώ*. С пасивно значение обикновено се използва производният глагол *αποσιωπώ*. Редки са и медиално пасивните форми на *βράζω* и *γκρίζω*.

Примери:

- (72) Η μπαταρία *αλλάχτηκε* πριν ένα μήνα και είναι καινούρια.
Акумулаторът *бе сменен* преди един месец и е нов.
- (73) Το κομμάτι *γυαλίστηκε* και ανοίχτηκε στο κέντρο του μια τρύπα.
Детайлът *бе шлайфан* и в центъра *бе пробита* дупка.
- (74) *Καθαρίστηκε* η παραλία της Βοϊδοκοιλιάς αλλά και οι υπόλοιπες της περιοχής.
Плажът Воидокиля⁵⁷ *бе почистен*, както и останалите плажове в района.
- (75) Το αμάξι μετά *ξαναπλύθηκε* κανονικά και στεγνώθηκε ξανά με την ίδια πετσέτα.
След това колата отново *бе измита* по обичайния начин и *бе подсушена* със същата кърпа.
- (76) *Σφραγίστηκε* με τσιμέντο η Βίλα Αμαλία.
Вила „Амалия“ *бе запечатана* с бетон.
- (77) Η καρδιά μου *τρυπήθηκε* από τον Έρωτα.
Сърцето ми *бе пронизано* от Ерос.
- (78) Με τα πολλά *φортώθηκε* το αμάξι στο γερανό, με πολλές πατέντες...
С големи усилия, с множество патенти, колата *бе натоварена* на автомобила за пътна помощ... (Автомобилът бил с блокирала ръчна спирачка и са били нужни много трикове, за да успеят да го натоварят.)

⁵⁷ Плажна ивица в Месения, Югозападен Пелопонес.

IV.5. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с две основни значения: пасивно, кореспондиращо с активното, и друго значение, различно от лексикалното значение в актив

Глаголите в тази група са общо пет:

Αγιάζω ‘ставам светец’ – ‘освещавам’. Медиално-пасивните форми обикновено се употребяват или с основното лексикално значение (79), или със значение ‘участвам в Богоявленски водосвет’ (80):

(79) *Δεν αγιάστηκε το 15ο Γυμνάσιο.*

15-та Прогимназия не бе осветена.

(80) *Ο Καρατζαφέρης αγιάστηκε στην Αρκαδία.*

Καραдзаферис⁵⁸ присъства на Богоявленски водосвет в Аркадия.

Ανοίγω ‘отварям се’ – ‘отварям’. Медиално-пасивните форми обикновено се употребяват или с основното лексикално значение (81), или със значение ‘излизам в открито море’ (82):

(81) *Η λίστα Λαγκάρντ ανοίχτηκε το ίδιο βράδυ που έφτασε.*

Списъкът „Лагард“ бе отворен в същата вечер, когато пристигнал⁵⁹.

(82) *Ανοίχτηκε και επέστρεψε μ' έναν καρχαρία 3 μέτρων.*

Излезе в открито море и се върна с триметрова акула.

Ζαχαρώνω ‘захаросвам се’ – ‘правя н. сладко; захаросвам’. Медиално-пасивните форми обикновено се употребяват или с основното лексикално значение (83), или със значение ‘намалявам нечие страдание’ (84):

(83) *Και εισέλεσε εντός ποτηριού και ζαχαρώθηκε εκ κουταλιάς του γλυκού⁶⁰.*

И падна в чашата и биде подсладено с чаена лъжичка захар.

⁵⁸ Лидер на извънпарламентарната в момента партия ЛАОС.

⁵⁹ Става въпрос за списък с гръцки граждани със сметки в швейцарски банки, предаден от бившия френски министър на финансите Кристин Лагард на Гърция и укрит от правителството на ПАСОК.

⁶⁰ Примерът е взет от доста разпространена в интернет шеговита „молитва“ за фрапето, съставена по подражание на молитвата „Отче наш“, на книжовен език, имитиращ атическото койне (<http://www.newsbeast.gr/weird/arthro/559671/o-umnos-tou-frape-/>).

- (84) Και η ίδια η ζωή αποδείχθηκε φτηνή στην Ελλάδα του 2007: οι νεκροί της Πελοποννήσου *ζαχαρώθηκαν* με τριχίλιαρα.
И самият живот се оказа евтин в Гърция от 2007-та година: скръбта по мъртвите⁶¹ в Пелопонес *бе замазана* с три хиляди евро [на загинал].

Κουνώ ‘клатя се’ – ‘клатя’. Медиално-пасивните форми обикновено се употребяват или с основното лексикално значение (85), или със значение ‘кълча се’ (= ‘предизвиквам, съблазнявам’) (86):

- (85) «*Κουνήθηκε*» για τα καλά η Καλαμάτα και η ευρύτερη περιοχή από τη σεισμική δόνηση που σημειώθηκε στις 10.07 το πρωί.
Каламата и околността здраво *бяха разтърсени* от сеизмичен трясък, станал в 10:07 ч. сутринта.
(86) Απορρίπτω την γκόμενα επειδή βάφτηκε ή μου «*κουνήθηκε*».
Отхвърлям някое гадже, което просто се е намацало или ми *се кълчи*.

Φτιάχνω ‘оправям се’ – ‘оправям, поправям’. Медиално-пасивните форми обикновено се употребяват или с основното лексикално значение (87), или със значение ‘опивам се; дрогирам се’ (88):

- (87) Το πρόγραμμα *φτιάχτηκε* γρήγορα, βασισμένο σε λάθος υποθέσεις, με αποτέλεσμα να βρισκόμαστε εδώ που βρισκόμαστε σήμερα.
Програмата *бе направена* набързо, базирана на погрешни хипотези, в резултат на което днес сме в положението, което всички виждаме.
(88) Ο μεγαλομέτοχος του ΠΑΟΚ *φτιάχτηκε* με την ομάδα και την ατμόσφαιρα!
Основният акционер на ΠΑΟΚ *се опи* от отбора и атмосферата!

IV.6. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми основно с медиално значение

Глаголите в тази група са два:

Δροσίζω ‘освежавам се; разхлаждам се’ – ‘освежавам; разхлаждам’. Активните форми с ергативно значение изразяват спонтанно събитие с неодушевен субект (89). Медиално-пасивните форми обикновено реализират медиално значение (90, 91):

⁶¹ Жертви на опустошителните летни пожари през 2007 г.

- (89) *Δρόσισε* ο καιρός και βγήκαν τα διάφορα ερπετά απ' τις φωλιές τους.
Времето *се разхлади* и най-различни влечуги наизлязоха от лего-
вищата си.
- (90) Η Μόσχα *δροσίστηκε* από τις ισχυρές βροχοπτώσεις της περασμένης
νύχτας.
Москва *се разхлади* от силните валежи през изминалата нощ.
- (91) *Δροσίστηκε* στη Μύκονο.
Разхлади се в Миконос. (= 'почива, летува')

Πληθαίνω 'умножавам се' – 'умножавам':

- (92) Το πρώτο ζευγάρι αυξήθηκε και *πληθύνθηκε* και οι απόγονοί του
εγκαταστάθηκαν σε μια περιοχή της γης που την ονόμασαν Ελλάδα.
Първата двойка се разплодила и *умножила* и потомците ѝ се уста-
новили в земята, която нарекли Елада.

IV.7. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално- пасивни форми с друго лексикално значение

Глаголите в тази група са четири. Тези глаголи разполагат с медиално-
пасивни форми, но те имат различно от ергативното значение, реализирано
при интранзитивна употреба в актив:

Γλυκαίνω 'ставам сладък;– 'правя н. сладко'; **създавам наслада няко-
му**':

- (93) Прέβεξα: «*Γλυκάθηκε*» από τις... μπουγάτσες και ξαναγύρισε.
Превеза: *Усладили му се* баничките и се върнал пак. (Става въпрос
за крадец, обрал баничарница.)

Γυρίζω 'въртя се' – 'завъртам'; 'снимам (филм)':

- (94) Η ταινία *сχεδιάστηκε* και *γυρίστηκε* από φοιτητές φυσικής.
Филмът бе замислен и *бе заснет* от студенти по физика.

Εφαρμόζω 'прилягам, пасвам' – 'правя н. да пасне; 'прилагам':

- (95) Το πρόγραμμα θα *εφαρμοστεί* σε πείσμα του ετερόκλητου
αντιμνημονιακού μετώπου.

Програмата *ще бъде приложена* на инат спрямо нехомогенния фронт срещу меморандума⁶².

Μαυρίζω ‘почернявам’, ‘правя н. черно’; **γласувам масово против, сразявам чрез гласуване**:

- (96) Το ΠΑΣΟΚ *μαυρίστηκε* χάνοντας 1.500.000 ψήφους από τον Οκτώβρη του 2009.
През октомври 2009 г. ΠΑΣΟΚ *получил мощен шамар* от избирателите, губейки 1 500 000 гласа.
- (97) Και ο Καραμανλής *μαυρίστηκε* επειδή πρότεινε πάγωμα μισθών.
Карамлис *получи мощен негативен вот*, тъй като предложи замразяване на заплатите.

V. Глаголна семантика и наличие и значение на медиално-пасивните форми

Интересен въпрос представлява семантиката на изследваните глаголи, отнесена към наличието на медиално-пасивни форми и тяхното значение. Основните групи лексикални значения, в които могат да се обобщят глаголите с ергативна семантика, са следните: а) глаголи за нетранслационна или транслационна активност на субекта, б) глаголи за емотивна реакция, в) глаголи за емисия на звук, г) глаголи за изменение на определено физическо състояние на субекта, д) глаголи за изменение на определено качество на субекта и е) глаголи за вътрешно каузирана промяна на субекта⁶³. В следващата таблица предлагаме статистически данни, показващи процента⁶⁴ на глаголите по семантични групи във всяка от обособените тук седем групи глаголи въз основа на отсъствието/наличието на медиално-пасивните форми и тяхното значение:

⁶² Споразумението за заеми между гръцкото правителство и тройката (Европейски съюз, Европейска централна банка, Международен валутен фонд).

⁶³ По-подробно за семантичната класификация на неакузативно-каузативните амбитранзитиви в НГЕ вж. във Вунчев 2013: 90–96.

⁶⁴ Числата са с точност до 1%.

	Група 1	Група 2	Група 3	Група 4	Група 5	Група 6	Група 7	Среден общ процент
Глаголи за нетранслационна или транслационна активност на субекта	18%	20%	9%	–	20%	–	25%	12%
Глаголи за емотивна реакция	8%	–	18%	–	–	–	–	4%
Глаголи за емисия на звук	5%	–	–	–	–	–	–	1%
Глаголи за изменение на определено физическо състояние на субекта	13%	–	18%	–	–	–	–	5%
Глаголи за изменение на определено качество на субекта	53%	80%	55%	100%	60%	100%	75%	75%
Глаголи за вътрешно каузирана промяна на субекта	3%	–	–	–	20%	–	–	3%

Група 1 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, нямачи медиално-пасивни форми

Група 2 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми с пасивно и ергативно значение

Група 3 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми с ергативно значение

Група 4 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми само с пасивно значение

Група 5 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми с две основни значения: пасивно, кореспондиращо с активното, и друго значение, различно от лексикалното значение в актив

Група 6 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми основно с медиално значение

Група 7 – Некаузативно-каузативни амбитранзитиви, имачи медиално-пасивни форми с друго лексикално значение

VI. ИЗВОДИ

Въз основа на изложеното дотук можем да направим следните изводи:

1. В ядрото на ергативната семантика в НГЕ стоят неакузативно-каузативни амбитранзитиви, които реализират ергативна семантика основно с интранзитивни употреби на активните си форми. По тази причина почти половината от изследваните тук глаголи (58 от 119) изобщо не разполагат с медиално-пасивни форми.
2. Преобладаващата семантика на изследваните глаголи е събитие, свързано с изменение на определено качество на субекта – 75%. Причината се корени в естеството на ергатива като ситуация с един участник, търпящ спонтанно събитие, и във факта, че субектът в ергативните конструкции притежава ниско ниво на контрол и има тенденция да бъде неодушевен.
3. Обвързаността на активния залог с ергативната семантика може да се обясни с претоварването на медиално-пасивните форми на гръцките глаголи с потенциални значения: пасивно, ергативно, рефлексивно, реципрочно, медиално. Тази богата палитра от значения, често реализиращи се с помощта на контекстни фактори, води до изместване на изразяването на ергативността от медиално-пасивните към активните форми, като по този начин медиално-пасивните форми се освобождават от едно потенциално значение. Илюстрация на това движение на ергативната семантика от едни залогови форми към други представляват двойки (често етимологично свързани) глаголи от предишния езиков стандарт (катаревуса), който отразява морфологични, семантични и т.н. модели от предишни етапи на гръцкия език, и от сегашния езиков стандарт, базиран на говоримия гръцки (димотики). При тези двойки книжовният глагол изразява ергатив с медиално-пасивните си форми, а „народният“ глагол – с активните си форми: (εμ)βαθύνομαι – βαθαίνω ‘ставам дълбок’, σμικρύνομαι – μικραίνω ‘ставам малък’, εκνευρίζομαι – νευριάζω ‘изнервям се’, πληθύνομαι⁶⁵ – πληθαίνω ‘множа се’, ελαττώνομαι (μειώνομαι) – λιγοστεύω ‘намалявам; ставам оскъден’, βελτιώνομαι – καλυτερεύω ‘подобрявам се’, μεγεθύνομαι – μεγαλώνω ‘уголемявам се, ставам голям’, συννεφούται – συννεφιάζει ‘заоблачава се’, επιδεινώνομαι – χειροτερεύω ‘влошавам се’ и др.⁶⁶.

⁶⁵ Ергативно значение обаче имат и активните форми на πληθύνω, може би по аналогия с πληθαίνω.

⁶⁶ Вж. и Βασιλάκη 1989: 197.

4. Изследваните от нас неакузативно-каузативни амбитранзитиви реализират ергативна семантика чрез медиално-пасивните си форми доста по-рядко – от 61 глагола от корпуса със засвидетелствани медиално-пасивни форми само 28 могат да имат ергативно значение с тези форми. Нерядко ергативното четене произтича не само от формата, а от цялото изказване и се регулира от фактори като одушевеността или неодушевеността на субекта (*δυναμώνω*, *λερώνω*), умишлеността или неумишлеността на действието (*σکورπίζω*) и др. Следователно системните вариации, т.е. възможността за изразяване на ергатив както от активните, така и от медиално-пасивните форми е ограничено явление. В някои случаи при медиално-пасивни форми е трудно да се посочи категорично дали семантиката на изказването е ергативна или пасивна.
5. Понякога ергативното значение на медиално-пасивните форми на даден неакузативно-каузативен амбитранзитив е различно от ергативното значение на интранзитивно употребените му активни форми (*κλείνω*, *ζεσταίνω*, *γλυκαίνω*). Този факт показва отново доминацията на активния залог при изразяването на ергативност, понеже в тези случаи ергативното значение на активните форми не се дублира от медиално-пасивните.
6. Основният белег за отличаване на ергативната от пасивната семантика представляват характеристиките [$\pm$ спонтанност] [$\pm$ непредизвиканост] на изразяваното събитие. Ергативът се характеризира със спонтанност и непредизвиканост на събитието, а пасивът – с неспонтанност и предизвиканост – агентът винаги е наличен, дори да не е експлицитно изразен. Горните характеристики са свързани и с типа действие – ненасочено или насочено, както и с нивото на контрол върху действието от страна на агента и съответно степента на влиянието му върху обекта.

ПРИЛОЖЕНИЕ

ТАБЛИЦИ НА ИЗСЛЕДВАНИТЕ В СТУДИЯТА ГЛАГОЛИ

1. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, нямащи медиално-пасивни форми

αγανακτώ
αηδιάζω
ανατριχιάζω
αρρωσταίνω
αφρατεύω
βαθαίνω
βουλιάζω
γλιστρώ
ζωντανεύω
θυμώνω
ηρεμώ
καθυστερώ
κακοφορμίζω
καλυτερεύω
καρδαμώνω
καταλαγιάζω
κατρακυλώ
κουδουνίζω
κουτουλάω
λαθεύω
λασκάρω
λήγω

λιγοστεύω
μαδάω
μαραζώνω
μαρμαρώνω
μεγαλώνω
μικραίνω
μπατάρω
μπουχτίζω
νευριάζω
ξεκιτρινίζω
ξεμυρίζω
ξεφτίζω/ξεφτώ
ομορφαίνω
παγώνω
πατώνω
πεθαίνω
πεινώ
πεισμώνω
πλαταίνω
πονάω
πυκνώνω
ρηχαίνω

σκαρτεύω
σκληραίνω
σπινάρω
στουκάρω
σωπαίνω
ταχύνω
τρίζω
φουντώνω
φτωχαίνω
χαμηλώνω
χειροτερεύω
χολοσκάω
χοντραίνω
χρεοκοπώ

2. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с пасивно и ергативно значение

αυξάνω
βραχυκυκλώνω
γκρεμίζω
δυναμώνω
επιβραδύνω
εξηλώνω

κλείνω
λερώνω
νεκρώνω
ξαπλώνω
ξεμπλοκάρω
σκορπίζω/σκορπώ

σπάω
στραβώνω
τελματώνω
τσαλακώνω

3. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с ергативно значение

αγριεύω
αναποδογυρίζω
διπλώνω
εφησυχάζω

ζαρώνω
ζεσταίνω
μαστουριάζω
ξεσφηνώνω

παλαβώνω
τσιτώνω
χαλάω

4. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми само с пасивно значение

αδειάζω
αλλάζω
ασπρίζω
αναβιώνω
βράζω
γκριζάρω
δυσκολεύω
γυαλίζω

ισιώνω
καθαρίζω
λιώνω
μαλακώνω
μπλοκάρω
πρασινίζω
σιωπώ
στεγνώνω

στουμπώνω
στρογγυλεύω
σφραγίζω
τρυπώ
φορτώνω
φουσκώνω

**5. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с две основни значения: пасивно, кореспондиращо с активното, и друго значение, различно от лексикалното значение
в актив**

αγιάζω	ανοίγω	ζαχαρώνω	κουνώ	φτιάχνω
--------	--------	----------	-------	---------

6. Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми основно с медиално значение

δροσίζω	πληθαίνω
---------	----------

7 Неакузативно-каузативни амбитранзитиви, имащи медиално-пасивни форми с друго лексикално значение

γλυκαίνω	γυρίζω	εφαρμόζω	μαυρίζω
----------	--------	----------	---------

БИБЛИОГРАФИЯ

- Вунчев 2007: Вунчев, Б. *Аспектуалните характеристики в новогръцкия език – средства за изразяване и семантика*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2007.
- Вунчев 2013: Вунчев, Б. *Семантични и синтактични особености на активните интранзитиви в новогръцкия език*. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2013.
- Кабакчиев 1992: Кабакчиев, К. *Видът в английския език*. София, 1992.
- Βασιλάκη 1989: Βασιλάκη, Σ. Η μορφολογία της Παθητικής Φωνής στα Νέα Ελληνικά. – Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 9/1989, 185–204.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού 1982: Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. Τα μέσα ρήματα της Νέας Ελληνικής: μερικές προκαταρκτικές παρατηρήσεις στο σύστημα των διαθέσεων. – Στο: *Μελέτες για την Ελληνική Γλώσσα*, 2/1982, 51–78.
- Θεοφανοπούλου-Κοντού 1999: Θεοφανοπούλου-Κοντού, Δ. Τα μέσα αμετάβατα ρήματα της Νέας Ελληνικής και η μεσοπαθητική κατάληξη. – Στο: *Πρακτικά του Γ' Διεθνούς Συνεδρίου για την Ελληνική Γλώσσα*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 1999, 114–122.
- Alexiadou & Anagnostopoulou 2007: Alexiadou, A., E. Anagnostopoulou. Agent, Causer and Instrument PPs in Greek. – In: *Workshop on Greek Syntax and Semantics*. MIT, 20–22.05.2007.
- Dixon & Aikhenvald 2000: Dixon, R., A. Aikhenvald. Introduction. – In: *Changing Valency. Case Studies in Transitivity*. Edited by R. M. W. Dixon and Alexandra Y. Aikhenvald. Cambridge: Cambridge University Press, 2000, 1–22.
- Giannakopoulou 2004: Giannakopoulou, A. Passive Voice in translation of English into Greek: A case study based on ‘9/11’ by Chomsky (2001) and its Greek translation. – *Research Centre for English and Applied Linguistics*. University of Cambridge Working Papers, 10/2004, 103–153.
- Givón 2006: Givón, T. Grammatical relations in passive clauses: A diachronic perspective. – In: Werner, A. and L. Leisiö (eds.). *Passivization and Typology. Typological Studies in Language* vol. 68. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 2006, 337–350.
- Halliday 1967: Halliday, M. Notes on transitivity and theme in English. Part I. – *Journal of Linguistics*, 3.1/1967, 37–81.
- Halliday 1968: Halliday, M. Notes on transitivity and theme in English. Part III. – *Journal of Linguistics*, 4.2/1968, 179–215.
- Hopper, Thompson: 1980: Hopper, P., S. Thompson. Transitivity in grammar and discourse. – *Language*, 56/1980, 251–299.
- Jaeggli 1986: Jaeggli, O. Passive. – *Linguistic Inquiry*, 17/1986, 587–622.
- Kemmer 1993: Kemmer, S. *The Middle Voice. Typological Studies in Language* 23. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, 1993.
- Langacker & Munro 1975: Langacker, R., P. Munro. Passives and their meaning. – *Language*, 51.4/1975, 789–830.
- Lascaratou & Philippaki-Warbuton 1984: Lascaratou, C., I. Philippaki-Warbuton. Lexical versus Transformational Passives in Modern Greek. – *Glossologia*, 2–3/1984, 99–109.
- Manney 2000: Manney, L. *The middle voice in Modern Greek. Meaning and function of an inflectional category*. Studies in language companion series Vol. 48. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2000.
- Naess 2007: Naess, A. *Prototypical Transitivity. Typological Studies in Language* 72. Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins, 2007.
- Philippaki-Warbuton 1975: Philippaki-Warbuton, I. The passive in English and Greek. – *Foundations of Language*, 13/1975, 563–578.

- Psaltou 1991: Psaltou-Joycey, A. *The Temporal, Aspectual and Pragmatic Functions of the Perfect in Modern Greek*. Doctoral dissertation. Thessaloniki, 1991.
- Schäfer 2007: Schäfer, F. *On the Nature of Anticausative Morphology: External Arguments in Change-of-state Contexts*. Doctoral dissertation. Stuttgart: Institut für Linguistik/Anglistik der Universität Stuttgart, 2007.
- Stein 1979: Stein, G. *Studies in the Function of the Passive*. *Tübinger Beiträge zur Linguistik* 97. Tübingen: Narr, 1979.
- Vendler 1967: Vendler, Z. *Linguistics in Philosophy*. Ithaca, New York: Cornell University Press, 1967.
- Zombolou 2008a: Zombolou, K. The Greek Medio-passive: a Short Introduction. – In: *Wednesdays Meeting Melbourne*, RCLT – La Trobe University, 2008.
- Zombolou 2008b: Zombolou, K. Non deponency in deponent verbs. – *Linguistic Evidence*. University of Tübingen, January 2008.

Март 2014 г.

Рецензенти: проф. дин Кирил Павликянов
гл. ас. д-р Димитър Илиев